

ÅSUNDEN LÖVRIKE





PRODUKTION: Länsstyrelsen i Västra Götalands län

PROJEKTLEDARE: Fanny Sahlén

TEXT: Thomas Appelqvist, Pro Natura. Per-Olof Carlsson, Skogsstyrelsen har skrivit avsnittet "Skötsel och brukande" (arbetar fr o m 2010 på Hushållnings-sällskapet Sjuhärad).

LAYOUT: Mattias Lindholm, Pro Natura

FOTO: Per-Olof Carlsson sid. 10 övre, Tommy Ek sid. 32 nedre, Andreas Gradén sid. 10 nedre, Mattias Lindholm sid. 1 nedre- t.v. och t.h., 6, 2 st. 12, 2 st. 14, 2 st. 20, 2 st 21, 3 st. 22, 2 st 23, 24 nedre, 27, 28 nedre, 2 st 29, 2 st 30, 38, Kerstin Martinsson sid. 32 övre, Sven-Olof Martinsson 2 st. sid. 31, 33, Peter Nolbrant sid. 25 t.h., Lars Rytter/Skogforsk sid. 9, Ulricehamns kommun sid. 1 övre, Peter Wredin sid. 1 övre och nedre mitten, 4-5, 7, 15, 24 övre, 25 t.v., 28 övre.

KARTOR: Marie Eriksson sid 2. Cilla Odenman sid. 18-19

TRYCK: AB Danagårds grafiska, Ödeshög

RAPPORTNUMMER: 2009:61

ISSN: 1403-168X

Rapporten finns som pdf på www.lansstyrelsen.se/vastragotaland.se under Publikationer/Rapporter

Grönmarkerade ord finns förklarade i en ordlista sist i broschyren.

ÅSUNDENPROJEKTET

Som ett led i att förverkliga miljömålet ”Levande Skogar” har Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen startat ett pilotförsök i det sjörika landskapet runt Åsunden och Sämsjön. Här finns många värdefulla lövskogar. Projektet syftar till att hitta en bra metod för att på ett mer sammanhållet sätt värna och utveckla natur- och kulturvärden i denna trakt. Det är önskvärt att alla de aktörer som arbetar med skog och träd i detta landskap, som kommunen, privata skogsägare, naturvärden och kulturminnesvärden samarbetar mot gemensamma och fastställda mål. Denna skrift är ett försök att konkretisera en del av dessa mål.

Projektet har ambitionen att hitta och utveckla nya vägar i naturvårdsarbetet, där man kombinerar aktivt skogsbruk med ett samtidigt bevarande av den biologiska mångfalden och tillgodoser befolkningens behov av olika utomhusaktiviteter – allt inom ramen för de miljömål som riksdagen har beslutat om. Ett aktivt lövskogsbruk med naturvårdsanpassade skogsbruksmetoder och skötsel av tätortnära skogar tillsammans med olika typer av **områdesskydd** ingår som viktiga delar i detta arbete.

I lövskogsbestånden runt sjöarna Åsunden, Sämsjön och Torpasjön ligger de värdefulla skogsbestånden tätt och Skogsstyrelsen har dokumenterat många **nyckelbiotoper** i detta område. Växt- och djurlivet är rikt och man känner idag till ungefär femtio olika **rödlistade arter** här.

En kartläggning av traktens värdefulla växt- och djurliv med en del beskrivningar på lövskogar i trakten finns på länsstyrelsens hemsida (www.lansstyrelsen.se/vastragotaland). Den rapporten heter ”Lövskogarna i Åsunden-trakten” och ingår i Länsstyrelsens rapportserie 2009:28.

Miljömålet innebär bland annat att:

- Bevarande av **biologisk mångfald** ska vara huvudinriktningen för **områdesskyddet** i skogen.
- Bevarandevärden för friluftslivets intressen, tätortsnära miljö, skogens kulturmiljöer med mera ska i möjligaste mån samordnas med skyddet av den **biologiska mångfalden**.
- Områdesskyddet bör integreras med arbetet inom **Natura-2000**, EU-ländernas nätverk för bevarande av **biologisk mångfald** (se länsstyrelsens hemsida (www.lansstyrelsen.se/vastragotaland) för mer information om arbetet med **Natura-2000**).
- Skogsmarkens naturgivna produktionsförmåga ska bevaras.

ÅSUNDEN LÖVRIKE

Dramatisk natur med berg och sjöar

Sjöarna Åsunden, Sämsjön och Yttre Åsunden/Torpasjön ligger i en mäktig sprickdal och särskilt längs Åsundens stränder finns höga bergsbranter. Sjöarna ingår i Ätrands övre åsystem och vid Åsundens norra strand ligger områdets enda stad Ulricehamn, eller Bogesund som staden hette förr i tiden. Sjöarna är ganska näringsrika även om de har karaktären av klarvattensjöar, med ganska klart vatten och sandiga/grusiga stränder. Här finns många fiskätande fåglar som skäggdopping och fiskgjuse. Vid istidens slut fanns en stor issjö i området som man brukar kalla för Forn-Åsunden. När inlandsisens smälte avsattes mäktiga lager av sand och mo på botten och vid stränderna av denna issjö. Kalkhaltiga mineral, som transporterats från Falbygden med Ätran ger här och där en påfallande rik flora och det blir särskilt tydligt på Ulricehamnsåsen. Det finns även mindre områden med näringsrika bergarter som har ovanliga skogstyper med en krävande flora och ett par vackra exempel är Kråkeboberg och Klevaberget vid Vegby.

Gammal gräns- och odlingsbygd

Ätrandalen är förmodligen ett av de områden i Sverige som är tätast på fornlämningar och här finns rikligt med olika fornminnen från bondestenålder och framåt. Långt tillbaka var denna trakt en gränsbygd mellan danskar och svenskar och här kom ofta danskhärlar upp under tidig medeltid. Mellan 1366 och fram till freden i Roskilde 1658 rådde det en ständig krigsberedskap i trakten. Det var under denna tid som





Torpa stenhus med sina befästningar byggdes och då fanns också Fästeredsborg vid sundet mellan Åsunden och Yttre Åsunden. Säteriet Fästered ägdes också under långa perioder av militärläkten Ribbing.

Vid Skottek, som ligger vid Åsundens strand strax söder om Ulricehamn, ska Sten Sture den yngre ha skottsbadats och senare avlidit i samband med en strid mot en dansk krigshär som ryckte fram på Åsundens is år 1520. Vid platsen finns numera ett monument som berättar om händelsen.

Gränsbygden utvecklade tidigt en handel, från början främst med oxar, men senare blev området en viktig del av Sjuhäradsbygdens ”knalleland” där vävda, stickade och slöjdade produkter blev viktiga. Längs Åsundens östra och Sämsjöns västra kant går idag en cykelbana. Det är Oxabanan, en nedlagd järnväg på vilken det förr transporterades glas mellan Limmareds glasbruk och Ulricehamn.

Den södra delen, runt Yttre Åsunden, har karaktären av ett herrgårdslandskap och är känd som ”gårdarna runt sjön”. Genom sin romanserie med samma namn har Birgit Sparre gjort Ulricehamnsbygden berömd. De romantiska skildringarna om Joachim Riddercrona och Diana Stjärnudd beskriver ett gammaldags herrgårdsliv i ”konungariket Sparre”. I detta rike kretsar handlingarna runt fyra gårdar med autentiska förlagor nämligen Torpa (i romanen Heljö); Hovsnäs (Lindö); Sjöred (Stjärnö) och Högagärde (Björksund).

Bondelandskapet

En mycket stor del av den mark som nu bär lövskogar var för inte så länge sedan ett intensivt brukat bondelandskap. Då fanns här stora arealer slätter- och betesmarker. Här – som på så många andra platser i södra Sverige – var 1900-talet en tid då mycket av dessa marker växte igen. Igenväxningen blir numera alltmer dramatisk eftersom antalet jordbrukare och antalet betande djur fortfarande minskar. Ungskogen tar nu över många marker som tidigare var öppna och detta innebär att många skogar fortfarande är unga. Knappt fem procent av skogsbestånden i Åsunden-trakten är äldre än 100 år och över hälften av skogsmarken är yngre än 60 år.

Äldre träd finns idag nästan uteslutande intill bebyggelsen, men man kan också hitta dem i en del mer otillgängliga bergsbranter. De åldriga träden är mycket värdefulla ur naturvårdssynpunkt eftersom många växter och djur är beroende av innanrötade stammar och skrovlig, uppsprucken bark. De är ofta gamla kvarstående, vidkroniga hagmarksträd och träd från övergivna slättermarker som bär spår av hamlings. Dessa gamla ”kandelaberträd” (flerstammiga träd som hamlades dvs. beskars på tunna kvistar och grenar) är ofta de sista resterna av det gamla odlingslandskapet som vi fortfarande kan se. Trädslagen är oftast alm, lind och ask.

Vid Källebacka finns många hamlade träd som har den typiska kandelaberformen. Träden är både kulturhistoriskt och biologiskt värdefulla.



Lövrika strand- och sumpskogar

Intill sjöarna och vattendragen finns ofta bestånd med klibbal med inslag av glasbjörk, asp och olika viden. Många av de strandnära **lövsumpskogarna** växer på de sjösänkingsmarker som tillkom under 1860-talet då Åsunden sänktes med 1,5 – 2 meter. Även i de nedre delarna av sluttningar och berg finner man ofta sumpdråg och fuktiga lövskogar.



Strutbräken finner man i mullrika fuktiga skogar. Till skillnad mot andra snarlika ormbunkar så har den sina sporbildande organ, sporangier, på särskilda blad. De flesta andra ormbunkar har de i stället på undersidan av de gröna bladen.

SKÖTSEL OCH BRUKANDE

Värdetrakten Åsunden lövrike måste skötas på många olika sätt och utifrån flera olika synpunkter. Här presenteras några idéer och uppslag under de båda rubrikerna "Skötsel och brukande" och "Skötsel och bevarande".

Det är generellt sett viktigt att tillvarata markägarnas vilja att bevara skyddsvärd skog. Strategins målsättning är att formellt skydd och de frivilliga avsättningarna ska komplettera varandra så att hela delmål 1 fylls med så mycket skog med höga naturvärden som möjligt.

Det finns många sätt att värna värdetrakten kring Åsunden med dess olika miljöer och arter. Många arter finns här tack vare det traditionella speciella brukandet med bete, lövtäkt och slätter som var vanligt förr och som kan ha en lång och obruten historia. Det är därför viktigt att fortsätta hävden i trädklädda beteshagar och marker med hamlade träd liksom att hålla öppet kring vård- och alléträd. Andra värden har kommit i sen tid och fortsätter att öka i samband med att landskapet förändras på olika sätt. I alla de lövskogar som nu växer upp i igenväxningens spår ökar efterhand de skogliga naturvärdena när olika skogsarter vandrar in eller blir mer vanliga. Det är därför naturligt och nödvändigt att det finns en stor mångfald i sättet att bruka traktens olika skogar.

”Det känns helt rätt att jag satsade en del av marken på lövskog för 45 år sedan.”

Lövskogsbruket

Vandring i ett 45-årigt björkbestånd nära Åsunden

”Det känns som jag satte plantorna igår!”

Året är 2055 och den stolte markägaren visar runt i sitt fina björkbestånd. Inköparen från Ulricehamns lövsågverk berömmar beståndets raket och kvistfrihet. Markägaren pekar med sin käpp och säger:

”Visst har det varit många vändor med gräsröjning, röjning och gallring ett par tre gånger, och lite stamkvistning, men de sista 25 åren har jag inte behövt göra något! Bara njuta av lövskogens sus och lyssna på fåglarna. Det känns helt rätt att jag satsade en del av marken på lövskog för 45 år sedan.”

”Det är lite vemodigt att avverka, men jag har ju andra lövbestånd på gång. Och de sämre lövträden närmast bäcken lämnar jag så att fåglarna blir kvar här...”

Markägaren berättar hur han kom på tanken att plantera björk istället för gran på denna mark.

”Det startade med en lövskogskurs som Skogsstyrelsen ordnade i början av 2000-talet, ja dom hette så då. Vi var en brokig skara intresserade. Stora och små skogsägare, självverksamma och de som anlidade skogsföretagen, men här fanns också entreprenörer och representanter för massaindustrin. Jag var ung och tyckte om att gå mina egna vägar och blev med ens övertygad om att lövskogbruk skulle finnas på min fastighet. Det har inte varit helt lätt att övertyga andra om min satsning. Sagt och gjort, 2005 togs det sista granriset bort från hygget. Här stod visserligen en fin granskog, men den blåste omkull i den beryktade stormen Gudrun. Eftersom vindfällena till största delen bestod av gran så fick det bli lövskog här. Jag har haft rätt när det gäller de stormar som varit. Oftast har stormarna dragit in under senhösten eller vintern. Därför har mina lövträdsbestånd klarat sig mycket bra jämfört med barrskogarna”.

”Oftast har stormarna dragit in under senhösten eller vintern. Därför har mina lövträdsbestånd klarat sig mycket bra jämfört med barrskogarna”



14-årig förädlad vårtbjörk på före detta åkermark. Gallrat året innan ned till 1000 stammar/ha, medeldiameter 13 cm.



Blocksågad klibbal som i förlängningen kan bli inredningsdetalj t. ex. bastu-panel.



Omålad aspbeklädnad på boningshus i Norge, sex år efter uppsättning. Ovan mark är aspen mycket motståndskraftig mot röta.

Viktigt med tidiga åtgärder!

”Åtgärderna kom slag i slag med markberedning på våren, plantorna som jag beställde redan året innan var av typen Ekebo 4, som är en förädlad vårtbjörk. Dessa skulle vara riktigt bra sades det på kursen! Ett problem är att rådjur och älg gärna äter och fejar lövträ och därför hägnades hela området. Jag visste att det var viktigt att inte tappa tempo i beståndet så därför gjordes två röjningar innan beståndet var tio år. Efter ytterligare fem år var det dags att gallra ut björkmassaved som lika gärna sålts som brasved med god förtjänst. Ytterligare två åtgärder med fem års mellanrum. Sedan dess har jag bara gått omkring och sett hur skogen (kapitalet) växer till sig”.

Kan man främja produktion av lövträ?

Idag, år 2009, efter stormen *Gudrun*, verkar lövskogsbruket i en uppförsbacke. De stora skogsaktörerna är måna om sin massa/sågverksindustri. Deras åsikter har fått stort genomslag i media. Trots stormkänsligheten och massinvasion av granbarkborrar planteras gran som aldrig förr. Varför? Barrskogen är lönsam och lätt att sköta, men det beror kanske också på att man är mer osäker på hur man bäst sköter lövskog. Vad som behövs är olika stödformer såsom kurser, exkursioner och föreläsningar verksamma inom lövskogs- och lövträförädlingsbranschen. Även om bidrag av olika slag är viktig stimulans är det ändå lönsamheten som den viktigaste *moroten*. Utan den är lövskogsbruket endast till för idealisterna. Efterfrågan på förädlade träprodukter från lövskogen har haft några goda år i Sverige men har som alla andra branscher stannat av för tillfället. Flera av våra förädlingsföretag har haft stort rekryteringsbehov, men har haft svårt att få tag på rätt kompetens. Följden har blivit att företagen måste tacka nej till beställningar! När nya företag etablerar sig i bygden som behöver råvaran lövträ växer intresset för skogsägaren att själv kunna leverera råvara till dessa företag. Detta ger en *vi-anda* motsvarande t.ex. den som finns vid möbelriket i Tibro. Exempel på företag som kan etablera sig här är inom den heta ved/pelletsbranschen, lövsågverk och den växande marknaden för vidareförädling av lövträ såsom panel-, list- och trädgårdsprodukter.

Åsunden är ett landskapsavsnitt med högre lövandel än Västra Götalands län i övrigt (nästan 30 %, eller ca 4 600 ha av 15 000 ha skogsmark mot 19 % för hela länet). Aktiviteten är låg i våra lövskogsbestånd och det beror bland annat på att man känner sig osäker på hur man sköter lövskogen. När vi röjer och gallrar lövskog gör vi som i granskogen. Åtgärderna blir då för få eller för sent utförda och i värsta fall kanske de helt uteblir. Detta är förödande för lövskogsskötselns ekonomi! Effekterna blir klena dimensioner och hög rötandel. Den största andelen blir hänvisad till massaindustrin och brännved. Logistik, dyr hantering och inresse gör att endast 5 % transporteras till lövsågverken!

Lek med tanken att vi ökar aktiviteten i hälften av områdets lövskogsareal, ca 2 300 ha, snittvolym på 180-200 m³sk/ha. Uttag på 30 %. Årliga uttag ger då ca 25 000 m³sk! Verkligheten idag är att betydligt mindre lövvedsvolym faller ut ca 6000 m³sk/år från området, alltså knappt 25 % av möjliga uttag.

Vintern 2009 har priset på biobränsle ökat och därmed grothögarna utmed vägarna. Detta är positiva tecken på ökade aktiviteter inom lövskogen, men också en risk att skogsägare tar med trä som annars borde stannat kvar i skogen som **biologisk mångfald!**

Genom information, rådgivning och kurser arbetar Skogsstyrelsen med kompetenshöjning för skogsägare. Därutöver handläggs och fördelas några olika stimulansbidrag.

- *Traditionella ädellövsbidraget* är 80 % av totalkostnaden för förnygring av ädellöv (arbete och material, åtta stycken olika trädslag), 60 % av röjningskostnaden och en kostnadsfri rådgivning.
- *Mångfaldsdelen av återbeskningsstödet efter Gudrun (tom 2010)*. Här ges stöd till stängsling av betesbegärliga trädslag, bl.a. ordinära lövträd såsom asp, björk, klibbal och ädellövskog.
- *Landsbygdsprogrammet, LBP*. En del av programmet omfattar ädellövskogsbruk. Målet är att öka arealen ädellövskog under programperioden, som löper fram till år 2013. Insatsen avser nyetablering av ädla lövträd. I samband med insatsen kommer också rådgivning att ske.

Vad kan Skogsstyrelsen hjälpa till med?



I markerna runt Torpa-Hofsnäs finns flera anordningar för friluftslivet som förklarar möjligheterna till naturupplevelser.



DE TÄTORTSNÄRA SKOGARNA OCH FRILUFTSLIVET

En av dagens stora hälsorisker är fysisk inaktivitet. Genom forskning har man kunnat visa att närheten till grönområden och natur hänger samman med hur mycket man rör på sig. Ju närmare det är till naturområden desto mer fysisk aktivitet och utomhusvistelse, vilket i sin tur leder till bättre hälsa. Hur friska vi människor är påverkas därför till stor del av vår fritidsmiljö. Andra positiva effekter är minskad stress, ökad koncentrationsförmåga och bättre förmåga att läka ut olika sjukdomstillstånd. Friluftslivets positiva inverkan på människors hälsa minskar också belastningen på samhällsekonomin. Barnens motoriska utveckling och hälsa påverkas positivt om de får vara ute mycket.

Begreppet friluftsliv har i svenska definitioner ofta likställts med att utöva en aktivitet utomhus. Det är en anledning till att det under naturvårdspolitikens uppgifter ligger att bevara områden för friluftsliv. De aktiviteter som idag inordnas under begreppet kan vara allt ifrån fjällvandring och svamplockning till utförsåkning och motorbåtssemester.

En definition av friluftslivet och dess betydelse för människan är:

”Vistelse och fysisk aktivitet utomhus för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse utan krav på prestation eller tävling.”

Denna definition passar väl i diskussionen om friluftsliv och naturvård eftersom den visar på friluftslivets komplexitet. Aktiviteter som kan utövas utomhus är av många olika slag. Det kan vara allt från skogspromenader, motionslöpning till fiske eller bergsklättring.

De lövrika landskapen är ofta attraktiva för människor att vistas i och de är därför viktiga områden för rekreation, friluftsliv och folkbildning. Ett områdes värde för rekreation och friluftsliv är

svårt att mäta objektivt men skogstyper och miljöer med mycket stora värden för friluftslivet är:

- Öppna, lättgångna skogstyper med god sikt.
- Mångformiga och variationsrika naturområden.
- Skogsmarker som innehåller utsiktsplatser, sjöar och särskilt intressanta punktojekt och helhetsmiljöer - såväl biologiska, geologiska som historiska.
- Skogar som kan användas som pedagogiska uterum för utbildning och folkbildning.
- Tätortsnära skogar med särskilda anläggningar för rekreation och friluftsliv.
- Skogsmarker med höga naturvärden.

I tätortsnära skogar är det ofta höga rekreativvärden. Här är det värdefullt om man kan bedriva ett rekreativt anpassat skogsbruk där möjligheterna finns.

Viktiga skogsområden för friluftslivet i Åsunden lövrike är:

- De tätortsnära skogarna runt Ulricehamn.
- Den västra sidan av Åsunden från Majblommegården vid Stommen och norrut till Rude och Alhammars grottor.
- Markerna kring Gärsbo kvarn.
- Markerna kring Hulu.
- Markerna kring Vegby och norrut mot Attorp.
- Den östra sidan av Åsunden dels vid Näsboholm och upp mot Korpeboberg och dels vid Sjögunnarsbo och söderut mot badplatsen vid Alenäset; Marbäck.
- Markerna runt Torpa-Hovsnäs.
- De trädmiljöer som finns runt de större herrgårdarna.
- De skogsbestånd och hagmarker som ligger i anslutning till cykelbanan från Ulricehamn och söderut mot Månstad särskilt vid Åsundens östra sida och vid Sämsjöns västra sida.
- Cykelbanan med intilliggande marker utmed Oxabanen från Limmareds till Ulricehamn.

Åsunden lövrike har flera skogsområden som är viktiga för friluftslivet.

Skogsmarkernas historiska och kulturella värden

Både i skogen och i odlingslandskapet kan man ännu se många spår efter våra förfäder. Människans äldre nyttjande av markerna präglar fortfarande landskapet och för den som vill finns en intressant historia att upptäcka. De flesta skogsbestånden ligger på gamla utmarksbeten och ibland finns en del spår av dessa beten kvar i form av enbuskar, gamla tallöverståndare och spärrgreniga granar. Man talar ofta om så kallade bondeskogar. Det är först med trakthyggesbruket som dessa spår försvinner helt.

Närmare bebyggelsen hittar man ofta marker som förr fungerade som byarnas slättermarker. Kanske finns fortfarande en del träd kvar som bär spår av lövtäkt och nu står som ”sjuarmade ljusstakar” i den täta ungskogen. Intill de smala och flikiga – men sedan länge övergivna åkrarna – ser man fortfarande åkerhak, stenrösen och stenmurar. Här kan också finnas ”hagmarksekar” och andra ljuskrävande träd som äpple, körsbär och nyponsnår. Här finns mycket kvar som minner om äldre tiders mångbruk och småskalighet. Mosaikartade miljöer med lövskogar och trädbärande eller öppna ängs- och hagmarker har ofta mycket höga **naturvärden** och de ska enligt Naturvårdsverket prioriteras i bevarandearbetet.

Landskapet kring Åsunden är av stort kulturhistoriskt värde med många intressanta spår och lämningar i området.





- Fornlämningar och andra kulturlämningar, historiska helhetsmiljöer och det biologiska kulturarvet ska beaktas. Dessa miljöer har ofta ett stort värde för landsbygdens utveckling och ekoturism eftersom de bidrar med stora symbol- och identitetsvärden.
- I många fall har ett enskilt kulturmiljöobjekt, en historisk helhetsmiljö eller det biologiska kulturarvet även till ett områdes upplevelsevärde.
- Helhetsmiljöer där en hel gårds eller bys ägotyper är i gott skick är av särskilt stor betydelse. Miljöerna består ofta av en småskalig mosaik av skogar och odlingslandskap. Dessa miljöer har stort värde för landskapsbilden. De innehåller ofta fornminnen och många olika spår från det äldre odlingslandskapet.
- Områden med låga **naturvärden** och höga kulturvärden ska inte skyddas som naturreservat. Ibland är *kulturresevat* en mer lämplig skyddsform.

Hur ska naturvärden bevara och vårda viktiga fornlämningstyper och historiska helhetsmiljöer?

SKÖTSEL OCH BEVARANDE



Ibland är de biologiska värdena så stora att området bäst kan förvaltas inom den form som kallas för naturreservat eller i någon annan form av **områdesskydd**. Det kan vara så att det krävs omfattande skötselinsatser eller naturvårdsåtgärder som är så pass dyra eller omfattande att de kan vara svåra för en enskild markägare att klara av. Det kan också vara så att skogen behöver utvecklas mot ett mer naturskogsliknande tillstånd för att arter som är beroende av gamla skogsbestånd ska kunna leva kvar vilket utesluter alla typer av skogsbruk. En del sådana områden är redan avsatta och avgränsade men flera nya kan också bli aktuella i framtiden.

Det fortsatta arbetet med naturvård i Åsunden-trakten är en del av den skogstrategi som hela landet arbetar med och det är därför viktigt att få en bra bild av just denna speciella värdestrakt och vad som gör den så unik. Vi försöker därför att teckna en bild av Åsunden lövrike genom att presentera områdets reservat, värdekärnor, **ansvarsmiljöer** och ansvarsarter i denna lilla skrift.

Naturvårdens skogstrategi

Skogsvårdslagen har två överordnade, lika tungt vägande mål. Den svenska skogspolitiken arbetar därför med att försöka skapa en balans mellan produktions- och miljöaspekter i skogen och skogsbruket. Den svenska modellen för skydd och vård av natur- och kulturmiljövärden i skogen består därför av flera komponenter. *Formellt skydd* används för att bevara de mest skyddsvärda områdena. Det sker genom att myndigheterna med lagstöd inrättar nationalparker, naturreservat och biotopskydd. Parallellt med detta kan också tidsbegränsade, civilrättsliga avtal (=naturvårdsavtal) om skydd och skötsel tecknas mellan myndigheterna och markägare. *Generell hänsyn* från markägarna och skogsbruket innebär en modifiering av åtgärderna vid avverkningar. *Anpassad skötsel* innebär förstärkt miljöhänsyn i utvalda skogsbestånd som dock i första hand är produktionsbestånd. *Frivilliga avsättningar* innebär att markägare tills vidare undantar områden från ekonomiskt skogsbruk i s. k. hänsynsområden. Insatserna görs mot bakgrund av den förståelse som växt fram om skogarnas betydelse för den biologiska mångfalden och den utarmning som skett på grund av

en lång tids intensivt skogsbruk men också för deras stora betydelse för rekreation och friluftsliv liksom för jakt och fiske.

Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen har tillsammans tagit fram en gemensam strategi för arbetet med **områdesskydd** (naturresevat och biotopskyddsområden) och naturvårdsavtal för särskilt värdefulla skogar. En kostnadseffektiv måluppfyllelse av miljökvalitetsmålet Levande skogar, är utgångspunkten. Strategin belyser det formella **områdesskyddets** geografiska fördelning inom landet (län/regioner) och prioritering mellan olika skogsnaturtyper.

Viktiga beståndsdelar i strategin är att:

- Använda landskapet som en arena för samverkan där samordnade bevarandeåtgärder som omfattar olika trädmiljöer i både skogs-, odlings- och kulturlandskap genomförs. Särskilt värdefulla landskap kallas i strategin för *värdeotrakter*. Värdeotrakterna består ofta av ett stort antal, mer eller mindre stora, värdefulla skogsbestånd som då kallas för *värdekärnor*.
- Samordna skyddet av värdefulla skogsområden med friluftslivets, kulturmiljövårdens och andra samhällsintressen.
- Lyfta fram att förutsättningen för ett framgångsrikt arbete med formellt skydd är att det sker i en anda av öppenhet och dialog med berörda medborgare. En serviceinriktad dialog bedöms som en viktig del i arbetet.
- Beakta markägarnas frivilliga avsättningar och se markägarna som samarbetspartners i det gemensamma arbetet att bevara och utveckla skogslandskapets **biologiska mångfald**. Formellt skydd och frivilliga avsättningar bör komplettera varandra.
- Eftersträva lösningar som innebär att målet för formellt skydd kan uppnås med så få inskränkningar som möjligt.
- Lyfta fram skogstyper som Sverige har ett internationellt ansvar att bevara. Länsstyrelser och skogsvårdsstyrelser i regioner med en stor andel av landets förekomst av värdekärnor av en viss skogstyp bedöms ha ett särskilt ansvar för formellt skydd och bevarande av värdekärnor av denna skogstyp.
- Tillämpa praktiska prioriteringsgrunder vid sidan av de biologiska. Aspekter av betydelse är bland annat hotbilden mot enskilda områden, skötselbehov och markägares önskan om ekonomiska lösningar.

Naturvårdens skogsstrategi har många beståndsdelar och här är några av de viktigaste.

Värdetrakter

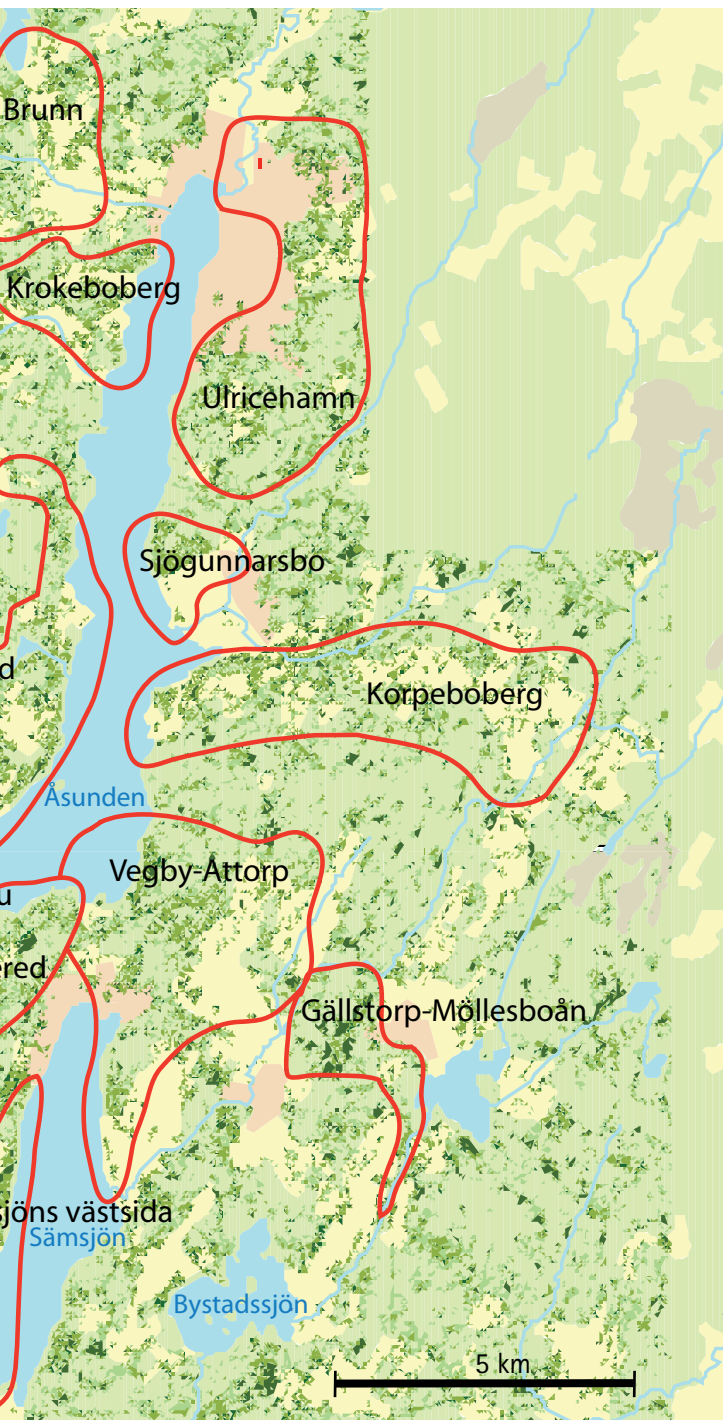
Värdefulla skogbestånd är mycket ojämnt fördelade i det svenska landskapet, framförallt av historiska, men även klimatiska och andra skäl. I Götaland är värdefulla skogbestånd ofta associerade med ett starkt kuperat landskap, kalkrik berggrund, sjöar, arkipelager, större vattendrag och ett äldre odlingslandskap. Värdefulla barrskogsområden är ofta associerade med hög andel hällmarker och/eller myrmarker.

Den nationella strategin menar att landets olika "värdetrakter" ska pekats ut och beskrivas. Men vad är egentligen en värdetrakt, och vilken betydelse har den?

Med värdetrakt avses ett landskapsavsnitt med särskilt höga naturvärden. De olika värdetrakterna kan ha för Sverige unika förekomster av växter och djur och de har också ofta unika förtätningar av speciella skogstyper. Det är därför nödvändigt att skydda och förvalta dessa värden så att den biologiska mångfald som finns där idag inte går förlo-rad. I den regionala strategin har flera sådana "värdetrakter" pekats ut och lövriket runt Åsunden är ett av dem. Värdetrakter har en väsentligt högre täthet av värdekärnor för djur och växtliv inklusive biologiskt viktiga strukturer, funktioner och processer än vad som finns i "vardagslandskapet".

I den relativt nya skogsstrategin har Åsundenområdet pekats ut som värdetrakt och det blir därför särskilt viktigt att hantera skogsmarken på ett sätt som är långsiktigt hållbart och som tar tillvara de resurser som finns där.





Denna broschyr vill därför presentera värdekranten "Åsunden lövrike" och ge några förslag till hur man kan arbeta med skogsbruk och naturvård här.

Värdekranterna – viktiga byggstenar i miljö kvalitetsmålet "Levande skogar"

Begreppet "trakter med särskilt värdefull lövskog" har blivit ett viktigt begrepp i samband med att olika myndigheter nu försöker att förverkliga miljö kvalitetsmålet i den svenska skogen. Lövskogstrakterna befinner sig alltifrån södra Dalarna och ned till södra Skåne vilket naturligtvis innebär att de innehåller olika skogstyper och har ganska olika karaktär. De har också mycket olika storlek och form. Eftersom olika regioner eller landskap har specifika värden med olika skogstyper, geologi, klimat och historia har de ofta också ganska olika uppsättning med växter och djur – de har så att säga olika karaktär. Det vore önskvärt att de olika trakternas kännetecken och karaktär tydliggörs mera så att de olika områdena kan jämföras med varandra och på ett optimalt sätt bidra med värdefulla bitar till en nationell bevarandeplan.

I de olika värdekranterna kan man sedan avgränsa mindre landskapsavsnitt med särskilt höga **naturvärden** och dessa mindre områden kallar vi för *värdekränor*.

Karta över Åsunden lövrike. Värdekränor är inringade i rött. Gult visar öppen mark och grönt visar skog (mörkgrönt barrdominerade och ljusgrönt lövdominerade skogar).



Ormbär



Olvon

Några värdekärnor kring Åsunden

En mer utförlig rapport över traktens värdekärnor finns på Länsstyrelsens hemsida (www.lansstyrelsen.se/vastragotaland). Den rapporten kallas för "Lövsskogarna i Åsunden-trakten" och ingår i Länsstyrelsens rapportserie 2009:28. Här presenteras några av dessa:

Sämsjöns västsida

Hagmarkerna norr om Sjöred består närmast gården av mycket gamla och grovstammiga alar. Flera av dem är nu **låg**or och högstubbar med stora kolonier av liten noshornsbagge, en skalbaggsart som är en viktig vinterföda för många av våra hackspettar. Mot norr blir alen yngre och här finns också mycket björk. I kanten mot de öppna markerna finns en del ek och grovstammig asp. Detta gör området till en värdefull miljö för hackspettar.

Vid Finnekumla finns ett par aldominerade sumpskogar och söder om gårdarna finns ett större lövskogsparti med mycket hassel och vidkronig ek. Dessa lövskogsbestånd är mycket värdefulla eftersom de har en stor sammanhängande areal samtidigt som här finns rikligt med gamla träd och död ved. Intill Sämsjöns västsida ligger ett annat stort lövskogsområde med ekskogar och blandskogar med inslag av ädellöv och vackra strandsumpskogar.

De värdefullaste områdena ligger vid Närarp. Här löper en mindre bergsbrant mot söder och intill den finns en hel del grov asp. Flera av asparna har nu blåst omkull och här finns således också ganska mycket död ved av olika slag. Mellan branten och sjön finns det många triviallövsskogar med björk, ek, asp och al. Här och där finner man stenmurar, små åkerlyckor och enstaka grova ekar som dock är trängda av konkurrerande träd.

Fästered-området

Norr om landsvägen vid Fästered sträcker sig ett stort sammanhängande lövskogsområde. I de torrare delarna närmare vägen dominerar ek, men i anslutning till flera mindre bäckar och **källpáverkad** mark i de lägre delarna förekommer mycket al, björk och asp. I de östra delarna (mot Fällan) dominerar aspen helt och där breder en mäktig medelålders aspskog ut sig.



Fällmossa och mörk husmossa finns i flera värdekärnor kring Åsunden. Båda arterna signalerar att det finns höga naturvärden i området.

Även söder om vägen ned mot Nybygget finns en ekblandskog med mycket **källpåverkad** mark och småbäckar. Här finns också ett betydande inslag av ask och mindre partier är typiska rester av **lövängar**. Lövskogarna fortsätter sedan norrut till Åsunden där mäktiga strandsumpskogar breder ut sig. I dessa finns, särskilt efter stormen Gudrun, relativt stora mängder med död ved då mycket björk och asp har blåst ned.

Kärlväxtfloran är mycket rik med arter som gulsippa, gullpudra, vätteros, smånunneört, hässlebrodd, blåsippa, svalört, vårlök och strutbräken. I anslutning till en mindre bäck i öster finns ett stort bestånd av brunstarr. På block och **lågor** intill bäckarna och **källdrågen** sitter många naturvårdsintressanta mossor som västlig husmossa, mörk husmossa, skuggkvastmossa (både norr och söder om vägen) och källgräsmossa. **Källpåverkade** lövskogar är generellt sällsynta i Sverige. **Epifytfloran** är delvis rik med arter som fällmossa, trubbfjädermossa, platt fjädermossa och guldlockmossa.

Vegby-Attorp-området

Strax öster om Vegby finns ett par höjdryggar med ekskog norrut mot Iglesjön och Klevaberget. Bestånden är gallrade och en del tall och ek har blåst ner i stormen januari 2005. Vissa ekar är medelgrova och har en intressant **epifytflora** med fällmossa och andra arter. Här finns också växter som kransrams, blåsippa, skogsbingel, tandrot, ormbär och trolldruva. Mot Iglesjön finns en **nyckelbiotop** i form av en alsumpskog.



Slåttergubbe



Smörbollar



Rödblära

Klevabergets branter är rika eftersom bergarten är hornbländegnejs och här finns en lång rad lundväxter i den lövskogsklädda branten. Västbranten består främst av grov gran med inslag av lind, ek och asp. I ostbranten finns därutöver mycket alm. Tandrot, lungört, vispstarr, blåsippa, kransrams, hässleklocka, nässleklocka, dvärghäxört, trolldruva, lundarv, springkorn, vårärt, vippärt, underviol, storgroe och långsvingel finns här. I branten finns många intressanta **kryptogamer** som grov baronmossa, piskbaronmossa, platt fjädermossa och fällmossa. På några grova almar finns fertil lunglav. I västbranten finner man korallblylav på asp och lönn. Nedanför branten mot Attorp vidtar en betad ekhage och runt gården finns en mosaik av slutna lövskogar, beteshagar och öppna marker. Flera mindre **nyckelbiotoper** ingår i området.

Tvärred-området

Vid Tvärred finns en stor ansamling av olika lövskogar. Fina ravinskogor med bäckmiljöer ingår också i området. Den vanligaste typen är annars ekblandskogor och intill sjön finns fina strandsumpskogor av al. Mindre partier med blockrika och ytor förekommer, här och var dominerade av lind.

Området är rikt med en lång rad lund- och skogsväxter som gullpudra, blåsippa, lungört, strutbräken, lundstjärnblomma, kransrams, hässleklocka och skogsbingel. Här finns lunglav, och på en gammal ask intill sjön har man påträffat almlav och sydlig blekspik.

Ulricehamn-området

Fågellivet är rikt och märks under våren genom en ljudlig kör av olika arter till exempel trastar, sångare, finkar och mesar. I skogen häckar den mindre hackspetten. Stenknäcken och entita finns här också liksom kattuglan.

Området har betydelse som närströvområde och för skolan. Det så kallade Mulleberget nära Karlslätt används flitigt för aktiviteter och här finns fina grillplatser. En nyinrättad vandringsled, s. k. blå leden, går genom lövskogarna.

Runt golfbanan i söder finns mestadels gallrade ekdominerade skogar med inslag av hassel, björk, grov asp och sälg. Västlig

rostticka och korallav finns i detta område. Fältskiktet växlar mellan en ganska rik blåbärstyp till olika lågörtstyper med harsyra och liljekonvalj. Skogstypen är också utbredd i markerna norr om golfbanan mot Ulricehamns samhälle och upp mot riksväg 40. I sluttningarna väster om golfbana är skogen mosaikartad med bland annat klibbalskogar där marken är **källpåverkad**. Området är mycket varierat med gläntor, stenmurar, odlingsrösen, bäckmiljöer, källor, skogsbyn och öppna marker. Bitvis är det gott om död ved i form av högstubbar och **låg**. På rikare marker kan man se att rikligt med yngre ask är på väg upp under trädskiktet av ek, asp, björk och klibbal. I fältskiktet kan man finna kärrfibbla, gulsippa, smörboll, gullpudra, ormbär, skärmstarr och blåsippa.

Bogesund är en mycket värdefull hagmark med grov björk och gran, delvis med karaktär av naturbete. Vid Hester står en fin lönnallé. Även i stadens parker kan man hitta intressanta växter. Ek-hagen domineras av äldre ekar och däremellan klippta gräsmattor. Här finns flera ovanliga svampar såsom grå kantarell, bronssopp och lundvaxskivling. I en sluttning mot norra infarten till Ulricehamn finns en fin lövskogslund med gulsippa, strutbräken, rödblåra, kransrams, nordlundarv.

Dannike-området

Söder om Dannike finns flera relativt stora lövskogsbestånd. Lövskogarna utgörs främst av al och asp, men har också ett stort inslag av ek och några bestånd med bokar. På asparna har man funnit den naturvårdsintressanta lunglaven. Strax öster om Dannike ligger Knapphestra med sin fina ängs- och hagmarksflora där baktimjan, slättergubbe och smörboll ingår. En fin **epifytflora** med almlav, dvärgtufs och fällmossa finns i området. Vid småsjöar i skogslandskapet häckar smålommen som är en norrländsk art med några få utpostlokaler på det sydsvenska höglandet (Småland, Sjuhäradsbygden).



Lunglav med sina rödbruna fruktkroppar (apothecier). Fertil lunglav finns nästan uteslutande i områden med mycket höga **naturvärden**.



Lönnens blommor är en viktig nektarresurs för många insekter under den tidiga våren.



Ansvarsmiljöer

Ansvarsmiljöer är miljöer som är särskilt väl representerade och artrika i en speciell trakt. Ofta finns där unika **naturvärden** som kan vara svåra eller omöjliga att förvalta på andra platser. Skogar i steniga branter, strandsumpskogar och igenväxande odlingslandskap med lövträd är typiska miljöer i Åsundenområdet. Björk, al, asp och sälg är typiska pionjärträd och vanliga inom hela området, de kommer som första trädslag vid en igenväxning av öppna marker. Eftersom de här beskrivna skogstyperna ger området dess karaktär är det extra viktigt att vårda och skydda dem. De har därför valts ut som så kallade **ansvarsmiljöer** för trakten, vilket innebär att man bör prioritera naturvårdsinsatser i dessa skogstyper.

Klibbalstrandskog (klibbalskog vid stränder)

Närmast de sänkta sjöarna står ofta en bård av delvis åldriga och avdöende alar. Klibbalstrandskogarna har en artrik frodig flora med svärdsilja, vastarr och jätTEGRÖE. I de inre mer fastmarksnära delarna tillkommer en lång rad andra örter som sumpförgätmigej, rankstarr, springkorn, bäckbräsma och strandklo. Här växer också en hel del åldriga glasbjörkar och aspar. Ut mot sjöarna finner man ofta videbuskar och ruggar av vass och säv.



Brantskog av ädellövräk typ (skog i branter rik på ädellöv)

I kuperade och blockrika branter finner man ofta en blandskog där lind och lönn är vanliga. I vissa partier utbildas rena lindbestånd. Linden är genomgående flerstammig och här finns mängder av död ved i olika åldrar. Lönnen är däremot ofta ung och ger ett intryck av att ha ökat starkt i dessa bestånd under senare år. **Kärlväxtfloran** är rik med blåsippa, vårärt, underviol, trolldruva, lundarv och springkorn. **Epifytfloran** är artrik och intressant med mossrika stammar och storvuxna bladlavar. Även bergssidorna och blocken har en intressant **kryptogamflora**, särskilt där bergarten är rik. Lungblåsen växer ofta i denna skogstyp.

Trädbärande hagmarker och vårdträdsmiljöer

Markerna kring Yttre Åsunden, i de södra delarna av denna lövskogstrakt, har delvis karaktären av ett herrgårdslandskap med större gårdar. Liknande landskap finns också på flera andra ställen och även runt de andra sjöarna. I anslutning till bebyggelsen ser



De gamla ekarna hyser en rik växt- och djurvärld. Läderbaggen är en hotad art som finns i ekarna vid Torpa-Hofsnäs.

man ofta grova och fristående lövträd som ek, alm, ask och lind. Trädmiljöer i anslutning till bebyggelse täcker en liten yta men har ofta en mycket stor betydelse både för traktens växt- och djurliv och som kulturhistoriska minnesmärken. Gamla och storväxta träd har också en stor dragningskraft och speciella symbolvärden för oss människor.

De gamla överåriga ekarna hyser en speciellt rik växt- och djurvärld. Det finns exempelvis en grupp lavar som brukar växa på gammelekar i solöppna lägen. I Hofsnäs-Torpa-området finns flera av dessa arter, exempelvis gulpudrad spiklav, rosa skärelav, skuggorangelav och liten sönderfallslav. Detta lavsamhälle tycks vara känsligt för alltför stark skugga. När betestrycket blir så stort att nakna jordfläckar bildas under ekkronorna konkurreras arterna ut av dagglavar och andra arter som bättre tål den ökande närings-tillgången. De trivs därför bäst i beteshagar och parker med en sluten grässvål mellan de glest ställda kronorna.

Vid Hofsnäs-Torpa har man också hittat många exklusiva skalbaggar, som läderbaggen, svart guldbagge, smalknäppare och olika rödrockar som rödpalpad rödrock. På de grova ekarna finns också många trevliga eksvampar som oxtungssvamp, tungticka och saffransticka. Svamparna växer nästan alltid på mycket grova,

levande eller döda ekar och eftersom de är stora sällsyntheter finns de uppförda på den nationella [rödlistan](#).

Det är viktigt att de gamla trädjättarna vårdas och att stammarna hålls fria från uppväxande buskar och ungträd. Detta gäller även [lågor](#) och torrträd eftersom många arter som lever i ekveden trivs bäst i solöppna lägen. Det är bättre att bara såga av de farligaste grenarna än att fälla hela trädet. Grova grenar bör få ligga kvar i anslutning till träden. Detta gäller också skadade träd eller träd med dödvedspartier. Gamla jätteekar som står i slutna skog bör försiktigt röjas fram för att öka solinstrålningen till stammarna. Om de röjs fram för plötsligt kan omställningen bli för stark vilket kan leda till att de dör.

Igenväxt ängs- eller hagmark av ask-almtyp

Skogstypen ”Igenväxt ängs- eller hagmark av ask-almtyp” finns normalt på friska till fuktiga marker och har ofta tydliga spår av den äldre markanvändningen med lövtäkt eller bete. Vanligtvis dominerar ask och alm och de äldre träden bär ofta spår av hamling. I det yngre trädskiktet, som står tätt mellan de äldre, dominerar klibbal, asp, björk och ek.

De [hävdgynnade](#) arterna har försvunnit, men intressanta och vackra skogsarter har kommit i deras ställe. På vår och försommar blommar här gulsippa, lungört, tandrot och hässleklocka. De äldre träden har en intressant [epifytflora](#) med platt fjädermossa och trädporrella.

Klibbalskog i källdråg och på källpåverkade marker

Denna skogstyp finner man ofta i nederdelen av sluttningar eller i anslutning till vattendrag. Trädskiktet domineras av klibbal men också gran kan dominera ibland. Inslag av glasbjörk är vanligt i de mer näringsfattiga skogarna och asken brukar ha en stark ställning i mer näringsrika marker.

I de näringsrika typerna finns ofta en rik lundflora med arter som strutbräken, hässleklocka, springkorn, gullpudra, bäckbräsma och skärmstarr. Ibland finner man dessutom kransrams och stora ryggar med brunstarr. Dessa skogar är rika på skuggtåliga och uttorkningskänsliga skogslevande mossor och lavar.

Sekundär lövskog, friska och fuktiga typer

Sekundär lövskog, friska och fuktiga typer är en skogstyp som har ett förflutet som odlingsmark av olika slag (lövängar, beteshagar och åkrar). Den kan därför vara olikåldrig med ett äldre trädskikt från tiden markerna hävdades och ett yngre skikt som har kommit in i samband med igenväxningen. Den täcker ganska stora arealer i trakten kring Åsunden och kan ibland vara mycket biologiskt rik. Ofta står det spärrgreniga ekar inne i bestånden och vittnar om att man befinner sig på övergivna slätter- eller ängsmarker. I vissa successionsstadier kan hasseln bli mycket vanlig och när den dominerar talar vi ibland om *hässlen*.



I hässlena finns vanligen en rik våraspekt med bland annat vit-sippor och svalört.



Gullpudra



Gulsippa

Ansvarsarter

Ansvarsarter är dels sådana arter som man ska ta speciell hänsyn till vid det artinriktade naturvårdsarbetet inom hela trakten men också arter, som om de gynnas kommer att stärka områdets särställning och identitet. *Lämpliga ansvarsarter för Åsunden lövrike är:*

Kransrams

Kransrams är en högvuxen liljeväxt med ganska små och oansenliga blommor. Den har smala och tunna kransställda blad och tjocka, vita jordstammar. Arten sätter ganska dåligt med frukt men ibland ser man de klarröda bären på sensommaren. Den tycker om samma slags fuktiga skogar som hässleklocka och missgynnas av kalavverkningar.

Gullpudra

Gullpudran växer i fuktiga bäckraviner där denna lilla blomma ofta lyser gult på tidig vår, den blommar ofta vid samma tid som vitsipporna. Blommorna är små och oansenliga men sitter i ett ”golvlukt” plattat skott med klargula högblad vilket gör den till en färgklick om våren.

Hässleklocka

Hässleklockan blir ofta mer än meterhög och är en ört som föredrar skugga. Därför är den typisk i fuktiga och **källpåverkade** lövskogar med god vattentillgång. Blommorna visar sig under högsommaren. Den missgynnas av kalavverkningar. Man finner ofta nedbetade exemplar och den är mycket omtyckt av rådjuren och detta gör att arten kan ha svårt att sprida sig, särskilt om rådjurstammen är hög.

Springkorn

Springkorn är en ettårig ört med ljus, knölig och lite glansig stjälk. Under sommaren kommer ganska stora gula blommor på plantans övre mer solbelysta delar. Blommorna har långa böjda sporrar och pollineras av humlor. Den växer gärna intill bäckar, källor och sjöstränder. Ibland förekommer små blommor som aldrig öppnar sig och de utbildas främst i djup skugga. I den mogna frukten, som är en kapsel, bildas ett övertryck så att den spricker när man rör den och sprätter iväg fröna – därav namnet springkorn.

Gulsippa

Gulsippan har varmt svavelgula blommor och kan ses på många ställen i Åsundens lövskogstrakt. Denna släkting till vitsippan har oftast två till tre toppblommor på varje skott, vilket skiljer den från vitsippan som nästan alltid bara har en. Gulsippan är annars ganska ovanlig i Västergötland eftersom den kräver kalkrika jordar.

Lungört

Den vanliga lungörten tillhör familjen strävbladiga växter och den styva behåringen kan kännas sträv. Örten som trivs i näringsrika lövskogar blommar tidigt på våren innan träden har fått ut sina löv. Arten pollineras av de fåtaliga humledrottningarna eftersom arbetarhumlorna ännu inte har kommit fram vid denna årstid eftersom humlesamhällena är ettåriga. De unga blommorna är röda, men färgen slår ganska snart om till blått. Man har ansett att färgväxlingen underlättar pollinationen eftersom humlorna ser om blomman är nyutslagen och innehåller mycket nektar eller om den är gammal och kanske redan besökt.

Efter blomningen böjer sig hela blomställningen ned mot marken och fröna som nu exponeras vid marknivån har ett speciellt oljerikt bihang som är omtyckt av myrorna. Det är de vinglösa myrorna som sprider arten, men förstås ofta bara över ganska korta sträckor och detta innebär att arten blir svårspriidd.

Blåsippa

Blåsippan är en välkänd och omtyckt växt. De djupt himmelsblå blommorna är bland de första blommorna som slår ut på våren och ofta sker det redan i april då näringsrika lövskogar kan lysa blått lång väg. De öppna ståndarrika blommorna är viktiga näringskällor för våra tidigaste vildbin och blomflugor. Efter blomningen böjs blommorna ned mot marken och sprids med myror på samma sätt som lungörten.

Tandrot

Tandrotten har vackra blommor i ljust rosa med violetta strimmor. Den är en karaktärsart för bergiga och steniga sluttningar med lövskog. Namnet är lustigt och på sätt och vis missvisande. De underjordiska stammarna har ombildade, klorofyllfria blad som har



Blåsippa



Lungört



Lunglav

liknats vid tänder och som fungerar som en slags näringsupplagrande organ. Tänderna på rötterna är egentligen ombildade blad på en underjordisk stam. Arten förekommer ofta tillsammans med andra mer eller mindre exklusiva lundväxter som underviol, trolldruva och vårärt. Tandrotten blommar på försommaren – oftast i slutet av maj - men den sätter sällan frö. Arten förökar sig därför istället med hjälp av små kortskott, som kallas för groddknoppar, som sitter i bladfästena. De små groddknopparna faller lätt av och blir till nya plantor. Eftersom arten i stort sett uteslutande sprider sig med dessa, relativt stora groddknoppar istället för med frön är den mycket svårspriidd.

Lunglav

Lunglaven är en storvuxen lav som påminner om stora flikiga blad. Den växer på stammar och grova grenar på äldre lövträd. Undersidan är brunhårig förutom i vissa stråk och fläckar där den är ljusare. Undersidan påminner därför, med viss fantasi, om en lunga och enligt den gamla signaturläran kunde den därmed användas som medicin mot lungsjukdomar, och det är också därför som den heter lunglav på svenska. Den är tämligen ovanlig och utbredningen minskar i södra Sverige. Den kräver ljus i kombination med hög och jämn fuktighet och gamla lövträd. Arten förekommer ofta tillsammans med andra ovanliga lavar och mossor. Dessa egenskaper har gjort lunglaven till en så kallad signalart – vilket betyder att den ”signalerar” höga **naturvärden** och att bestånden ofta har andra sällsynta följararter. Den sydsvenska utbredningen har sin tyngdpunkt i de nederbördsrika delarna av sydvästra Sverige.



Almlav

Almlav

Almlav förekommer på stammarna av åldriga lövträd. Den växer främst på ask och alm och gärna i öppna och halvöppna, men dammfria, lägen. Arten har haft sin huvudsakliga förekomst i **lövängarna**, men försvinner nu i takt med att dessa gamla hamlade träd dör eller avverkas. Arten finns fortfarande kvar på flera hundra platser i länet vilket är mycket anmärkningsvärt, även i ett internationellt perspektiv. Den är till exempel mycket ovanlig på kontinenten och har bara en handfull lokaler i Tyskland och Schweiz medan den helt har försvunnit från Holland och Belgien. Detta är en nationell ansvarsart för Sverige!

Mindre hackspett

Den mindre hackspetten är vår minsta hackspett och den har en kroppslängd på ca 15 cm, ungefär som en bofink. Den har minskat från ca 20 000 par i Sverige under 1970-talet till ungefär 3 000 par vid den senaste räkningen, som skedde i början av 2000-talet.

Mindre hackspett lever i löv- och blandskogar med förekomst av äldre lövträd i södra Sverige, särskilt ädellövträd. För att den ska häcka krävs döda lövträd, oftast av klibbal eller björk. Från hösten till senvåren lever den nästan uteslutet på skalbaggs-larver från döda träd i lövskogar. Därför är det viktigt att det finns gott om död ved i dess livsmiljö. För att häckningen ska bli framgångsrik behöver ett par cirka 40 hektar äldre lövdominerad skog (äldre än 50 år) inom ett område på upp till 200 hektar. Det är alltså en fågel som bara kan leva kvar i vissa lövträdsrika trakter. Den missgynnas bland annat av bortgallring av lövträd i löv- och blandskogar. Den hotas också genom avverkning av äldre lövträd, omföring av lövträdslundar och blandskogsbestånd till barrskogar samt genom dränering och avverkning av al- och björkkärr. Om man jämför med andra arter som lever i samma miljö som den mindre hackspetten, så har den ett ovanligt stort hemområde för sin storlek. Under vinter lever hackspetten ensam och då rör sig hanen över ett mycket stort revir på över 700 ha.

Entita

Entitan är en svartvit släkting till talgoxen och blåmesen men den är, i motsats till dessa, beroende av större sammanhängande lövskogar. Den har minskat starkt under senare år och finns nu med på den svenska rödlistan. Den bygger sina bon i murkna lövträdstammar och missgynnas därför om det finns alltför lite **torrakor** eller murkna grenar i skogen. Entitan ses ofta vid fågelborden på vintern. Man kan skilja den från den snarlika talltitan i det att den oftast tar tre till fyra frön i näbben innan den flyger iväg. Talltitan hanterar fröna ett och ett. Entitan är kanske den mes som är mest inriktad på en frödiet och den hamstrar (lägger upp vinterförråd), oftast i rikligt lavbevuxna stammar på såväl barr- som lövträd.

Stjärtmes

Stjärtmesen tillhör ett särskilt släkte och skiljer sig på flera sätt gentemot de övriga mesarna. Den lever exempelvis uteslutande



Mindre hackspett



Entita



Stjærtmes

av insekter och kommer därför inte fram till våra fågelbord om vintern. Utseendet är omisskännligt - de ser ut som långskaftade dunbollar med snö vitt huvud och svart-vit brokig fjäderdräkt. Från sensommaren och fram till tidig vår stryker de omkring familjevis och man ser ofta den ena efter den andra i småguppig flykt från träd till träd där de dinglar och klänger, samtidigt som de undersöker grenverket.

På våren sprider de ut sig parvis och bygger sina stora och välformade bon i en grenklyka. Boet har formen av en avlång boll med ingångshål från sidan upptill. Det är fodrat med tusentals fjädrar.

Stjærtmesens miljökrav har blivit lite mer kända under senare år tack vare forskning vid Grimsö i Bergslagen. Den är beroende av att det finns åtminstone 15 procent med gammal eller medelålders lövskog i landskapet. Vintertid rör sig varje flock inom ett område som är ungefär en kvadratkilometer. Det bör inte heller vara längre än en kilometer mellan de olika lövskogsbestånden. Denna art kan därför användas som en slags indikatorart. Finns stjærtmes så är det särskilt gott om lövskog i landskapet!



Bivråk

Bivråk

Bivråken anländer från tropiska Afrika under slutet av maj till början av juni. Par som är i god kondition börjar genast att häcka och födan består i början främst av fågelungar, till exempel trastar och grodor. När vi kommer in i juli har getingarnas samhällen vuxit till sig och då blir de bivråkens huvudföda. Fåglarnas reproduktion lyckas bäst i omväxlande och insektsrika landskap med mycket lövskog och blomrika betesmarker, eftersom det är där som det finns flest getingar. Den svenska populationen har minskat starkt under senare år och uppgår nu till cirka 5 000 par.

Berguv

Berguven är den största och pampigaste av våra ugglor och den blir uppemot 70 cm lång. Den häckar och har sin dagplats i bergsbranter och klippstup och trivs därför i bergig terräng. I solnedgången ger den sig ut på jakt och flyger då ofta över ångar och åkrar där den jagar sorkar. I skogsbrynen knäpper den ofta med näbben för att lura någon kråka att röja sin nattkvist. Den jagar också i närheten av bebyggelse där den bland annat tar råttor. Uvparet håller

ihop året runt i sitt utvalda revir. Under 60-talet minskade arten på gränsen till utrotning genom olika miljögifter men nu börjar stammen åter att öka något genom ett långvarigt arbete med avel och utsättningar i gamla och obebodda revir.

Fiskgjuse

Fiskgjusen är en märklig rovfågel eftersom den så gott som uteslutande lever av fisk. Oftast ser man den när den står och ryttlar (flaxar på ett och samma ställe) ett stycke över vattnet på spaning efter fisk. När den får syn på ett lämpligt byte skjuter den snabbt ner mot vattnet med utspända vingar, slänger fram sina utspärrade klor och slår i vattnet som en diskus. Med fisken i klorna flyger den sedan till sitt väldiga bo. Boet är placerat i toppen av ett gammalt och stort eller fristående träd. Det kan vara beläget långt från vatten men har i så fall utsikt över mossar och kärr eller andra öppna ytor. Fiskjusen blir därför beroende dels av fiskrika vatten med god vattenkvalité dels av grova uppvuxna och fristående träd – ofta tallar – där den kan bygga sina bon. Vintertiden tillbringar den i tropiska Afrika.



Fiskgjuse

ORDLISTA

ANSVARSMILJÖER

Ansvarsmiljöer är sådana miljöer som är särskilt väl företrädna och artrika i en speciell trakt. Ofta finns där unika naturvärden som kan vara svåra eller omöjliga att förvalta på andra platser. Naturvårdsinsatser bör prioriteras i dessa skogstyper.

BIOLOGISK MÅNGFALD

Begreppet biologisk mångfald eller biodiversitet lanserades i USA under mitten av 1980-talet och har under senare år fått en allt större framtoning inom naturvårdsdebatten. Vid Riokonferensen 1992 undertecknades en konvention om biologisk mångfald där man officiellt definierade biologisk mångfald som:

”variationsrikedom bland levande organismer av alla ursprung, inklusive från bland annat landbaserade, marina och andra akvatiska ekosystem och de ekologiska komplex i vilka dessa organismer ingår; detta innefattar mångfald inom arter, mellan arter och av ekosystem.”

Konventionen har tre övergripande mål som ska ligga till grund för arbetet med biologisk mångfald. Dessa kan kort sammanfattas som, bevara biologisk mångfald, nyttja dess beståndsdelar på ett hållbart sätt samt rättvist fördela den nytta som uppstår vid utnyttjandet av genetiska resurser. Det

är många som under årens lopp försökt sammanfatta och förtydliga innebörden av den allmänna definitionen och inom naturvårdsbiologin är det i huvudsak tre komponenter som numera betonas. Nationalencyklopedin sammanfattar dem genom sin definition av biologisk mångfald:

”rikedom av arter, genetisk variation inom arter samt mångfalden av ekosystem”.

EPIFYTFLORA

Växter som växer på andra växter kallas för epifyter. I tropikerna finns en rik flora uppe i träden av både kärlväxter och kryptogamer men i våra nordiska skogar finns som regel endast mossor och lavar på trädstammarna, men de kan å andra sidan förekomma rikligt och helt klä in träden på gynnsamma platser. Sådana bestånd sägs ha en rik epifytflora.

HÄVDGYNNAD

En art som är beroende av hävd. Det kan vara arter som är beroende av bete eller slätter men det kan också vara trädlevande arter som är beroende av att den omgivande miljön hålls öppen.

KRYPTOGAMER

Alla växter som saknar blommor som mossor, lavar svampar och alger.

KÄLLDRÅG

I sluttningar och svackor förekommer ofta terrängavsnitt med källpåverkad mark. Dessa avsnitt kallas ibland för källdråg.

KÄLLPÅVERKAD MARK

Mark som är påverkad av ytligt grundvatten är källpåverkad.

KÄRLVÄXTFLORA

Alla växter som har kärl (långsmala celler som står för transport av näring och vatten i växten) kallas för kärlväxter. De brukar delas in i dem som har blommor (=blomväxter) och de som saknar blommor (=kärlkryptogamer exempelvis ormbunkar och lumerväxter).

LÅGA

Liggande döda träd kallas ofta för lågor. De är mycket värdefulla för växt- och djurlivet, speciellt om de är grova. Bristen på död ved är ett stort hot mot många växter och djur. Den döda veden är en viktig födokälla och bereder skydd för många insekter när de genomgår sin utveckling från larv till vuxen insekt.

LÖVSUMPSKOG

Lövskog som växer på våt mark.

LÖVÄNG

Slättermark där det står många äldre lövträd på vilka man beskär (=hamlar) unga skott och grenar

för att ha som vinterfoder till djuren.

NATURA-2000

EU:s medlemsländer bygger upp ett "ekologiskt nätverk" av naturområden som kallas Natura 2000. Områdena avsätts till skydd för vissa arter och naturtyper som EU-länderna har kommit överens om är av gemensamt intresse att bevara. Länderna är skyldiga att utse speciella områden för att bevara dessa naturtyper och arter. Fem områden i Åsundens lövrike ingår för närvarande i detta nätverk nämligen Kråkeboberg, Korpeboberg, Hulu, Vegby-Attorp och Torpa-Hofsnäsområdet.

NATURVÄRDE

Ett område som har hög biologisk mångfald eller många rödlistade arter har ett högt naturvärde. Är området svårt att ersätta med likvärdig natur vid en eventuell förlust så ökar naturvärdet ytterligare. Det kan exempelvis röra sig om en gammal skog som tar lång tid att ersätta eller växter och djur som inte finns i närområdet och som då riskerar att försvinna från trakten vid en eventuell exploatering av området.

NYCKELBIOTOP

En livsmiljö för hotade eller sällsynta arter. En från naturvårdssynpunkt särskilt skyddsvärd miljö (biotop) där det kan förväntas

förekomma rödlistade arter. Dessa skogsbestånd inventeras och registreras till stor del av Skogsstyrelsen i den så kallade nyckelbiotopsinventeringen.

OMRÅDESSKYDD

Områdesskyddet är den klart dominerande delen av naturskyddet och innebär att naturvårdsmyndigheter med lagstöd skyddar såväl områden som arter och organismgrupper genom att inrätta nationalparker, naturreservat och biotopskydd. Andra områdesskydd som används är kulturresevat, naturminne och växt- och djurskydd. Ett områdes värde som livsmiljö för växter och djur är ofta den främsta grunden för skydd men även de kulturmiljövärden och värden för rekreation och friluftsliv som finns ingår ofta i syftet med skydd av områden.

Områdesskyddet gäller för all framtid men parallellt med dessa kan tidsbegränsade, civilrättsliga avtal, så kallade naturvårdsavtal, om skydd och skötsel av vissa områden tecknas mellan skogsvårdsmyndigheterna och markägare.

RÖDLISTADE ARTER

Missgynnade, hotade eller försvunna arter. Se de fem översta kategorierna i figuren till höger. Arter som är hotade eller missgynnade och riskerar att försvinna från landet finns förtecknade i den svenska rödlistan som tas fram av ArtDatabanken. Arternas status

bedöms numera enligt ett system framtaget av den Internationella naturvårdsunionen (IUCN) och placeras i en av sju kategorier.

TORRAKOR

Stående döda träd med torr ved kallas ofta för torrakor. De är mycket värdefulla för växt- och djurlivet, speciellt om de är grova, fristående och solbelysta. Bristen på död ved är ett stort hot mot många växter och djur. Den döda veden är en viktig födokälla och bereder skydd för många insekter när de genomgår sin utveckling från larv till vuxen insekt.

ARTLISTA

I denna lista förtecknas de vetenskapliga namnen på de **kryptogamer** och insekter som omnämns i texten.

LAVAR

Gulpudrad spiklav *Calicium adpersum*
Rosa skärelav *Schismatomma pericleum*
Skuggorangelav *Caloplaca lucifuga*
Liten sönderfallslav *Bactrospora corticola*
Lunglav *Lobaria pulmonaria*
Korallblylav *Parmeliella triptophylla*
Almlav *Gyalecta ulmi*
Sydlig blekspik *Sclerophora amabilis*
Korallav *Sphaerophorus globosus*
Dvärgtufs *Leptogium teretiusculum*

MOSSOR

Platt fjädermossa *Neckera complanata*
Fällmossa *Antitricha curtipendula*
Grov baronmossa *Anomodon viticulosus*
Piskbaronmossa *Anomodon attenuatus*
Trädporella *Porella platyphylla*
Västlig husmossa *Loeskobryum brevirostre*

Guldlockmossa *Homalothecium sericeum*
Mörk husmossa *Hylocomiastrum umbratum*
Skuggkvastmossa *Dicranodontium denudatum*
Källgräsmossa *Brachythecium rivulare*
Trubbfjädermossa *Homalia trichomanoides*

SVAMPAR

Oxtungssvamp *Fistulina hepatica*
Tungticka *Piptoporus quercinus*
Saffransticka *Hapalopilus (=Aurantioporus) croceus*
Västlig rostticka *Phellinus ferreus*
Grå kantarell *Craterellus cinereus*
Bronssopp *Boletus appendiculatus*
Lundvaxskivling *Hygrophorus nemoreus*

SKALBAGGAR

Läderbaggen *Osmoderma eremita*
Svart guldbagge *Gnorimus variabilis*
Smalknäppare *Procraterus tibialis*
Rödpalpad rödrock *Ampedus hjorti*
Liten noshornsbagge *Sinondendron cylindricum*

Visioner och mål

I lövriket kring Åsunden vill vi sätta upp följande mål:

Kortsiktiga mål som bör vara uppfyllda vid år 2010:s slut

- Alla skogsbestånd inom området ska målklassas
- Informationen om traktens natur och kultur ska finnas och vara lätt åtkomlig
- Ytterligare fyra olika områden bör bli föremål för utredningar nämligen Fästered-Högagärde- området; Vegby-Attorps-området; Finnekumla-Närarps-området och områdena i Tvärredstrakten
- Alla jätteträd inom området ska mätas in och dataläggas med GPS
- Lövskogsbruket ska öka inom trakten och bedrivas enligt en särskild framtagen plan
- En (eller flera) folder över områdets natur med en särskild presentation av traktens ansvarsmiljöer/arter ska tas fram.
- Ett åtgärdsprogram över området ska vara framtaget som särskilt beaktar ansvarsmiljöer, ansvararter, **områdesskydd** och lövskogsbruket
- Vid rådgivning ska dessa visioner och mål särskilt lyftas fram

De långsiktiga målen ska vara:

- 30 procent av skogsmarken ska vara bevuxen med lövträd eller med lövdominerade blandskogar
- Arealen skog som har formellt skydd ska minst vara 500 hektar
- Tillgången på död ved ska öka med minst 40 procent som ett genomsnitt och avsevärt högre (eller till minst 20 kubik/hektar) inom de formellt skyddade delarna
- Jätteträd ska finnas väl spridda i trakten och ge karaktär åt området.
- Alla nu kända **rödlistade arter** ska finnas kvar i området med livskraftiga populationer

Lästips

För den som vill veta mer om lövskogproduktion kan nämnas ett antal bra böcker:

- Rytter L, Karlsson A, Karlsson M och Stener L-G. *Skötsel av björk, asp och al*. Skogsskötselserien nr. 9. Skogsstyrelsen 2008.
- Almgren G, Jarnemo L och Rydberg D. *Våra ädla lövträd*. Skogsstyrelsen 2003.
- Rydberg D. *Ädellövslogen*. I serien Grönare Skog. Skogsstyrelsen 2001.
- Rytter L och Werner M. *Lövslogen*. I serien Grönare Skog. Skogsstyrelsen 2000.

På internet kan man också söka bra information. På Skogsvårdsorganisationens hemsida (www.minskog.nu) kan man gå till *KunskapDirekt*, sen går man vidare under *Lövslog* eller *Ädellövslog*. Här kan man testa typfall, olika åtgärdsprogram osv. och direkt få svar på vad utfallet i kubikmeter eller kronor blir.

Om naturvårdsstrategierna kan man läsa vidare på länsstyrelsen hemsida (www.lansstyrelsen.se/vastragotaland) och i ”Strategi för formellt skydd av skog i Västra Götalands län”, Länsstyrelsens rapportserie 2006:41.

Samtliga böcker och häften kan beställas från Skogsstyrelsen förlag på hemsidan www.skogsstyrelsen.se.

